

THE STRUGGLE OF THE REPRESENTATIVES OF THE BAGRATIONI BRANCH OF THE
MUKHRANBATONS FOR THE RETURN OF THE KARTLI THRONE IN THE 1730s AND
1810s

მუხრანბატონების ბაგრატიონთა შტოს წარმომადგენელთა ბრძოლა ქართლის სამფო
ტახტის დაბრუნების მიზნით XVIII ს.30-იან-XIX ს. 10-იან წლებში

IOSEB ALIMBARASHVILI

Doctor of History, Associate Professor of Gori State University

ORCID: 0000-0002-0347-1815

sosoalimbarashvili@gmail.com

+995577151219

Abstract

World history remembers many bloody dramas of struggle between dynasties for the throne, and Georgia is no exception.

Although the principles of royal legitimacy were universally recognized and established (passing the throne from the father to the eldest son), this rule was often violated. Deviation from this norm was also considered "blasphemy" in Georgia, because Georgian kings have long been considered "Equal with God" [Antelava, 1991: 6]. However, the law did not always provide for the peaceful division of the throne between father and son or between brothers.

In the 30s and 40s of the 18th century, a fierce battle broke out between the Bagrationi dynasty of KartliMukhranbatons (descendants of Vakhtang VI and Jesse) and the KakhetianBagrationi dynasty (father and son Teimuraz II and Erekle II) to seize the royal throne of Kartli. The battle lasted until the 80s and ended with the victory of the Kakhetians.

Vakhtang VI and Bakar Batonishvili died in Russia and they could not return to their homeland. PaataBatonishvili (in 1765) and Alexander Bakari (in 1781-82) tried to return the seized throne, but in vain.

The descendants of Vakhtang VI's brother and the next king of Kartli - Jesse (1714-1716; 1724-1727) also left for Iran and Russia, continued to work there and some of them even made brilliant careers. One of them was the hero of the Battle of Borodino and Infantry General PetreBagrationi. He was the third generation of King Jesse. After Erekle's death and the establishment of Russian rule in Kartli-Kakheti, first Peter and then, after his death, his brother Alexander appealed to the rulers: Tormasov and asked for the return of the slaves, villages and property confiscated by Erekle, but again in vain.

Keywords: fight for the royal throne of Kartli, Vakhtang VI, Jesse, Erekle II, Teimuraz II, PaataBatonishvili, Alexander son of Bakari, Peter and Alexander Bagratians.

იოსებ ალიმბარაშვილი,
ისტორიის დოქტორი,
გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
ORCID: 0000-0002-0347-1815
sosoalimbarashvili@gmail.com
+995577151219

აბსტრაქტი

მსოფლიოს ისტორიას სამეფო ტახტის დასაუფლებლად დინასტიებს შორის ბრძოლის არაერთი სისხლიანი დრამა ახსოვს და საქართველო გამონაკლისი არ არის.

მიუხედავად იმისა, რომ სამეფო ლეგიტიმიზმის პრინციპები საყოველთაოდ აღიარებული და დადგენილი იყო (ტახტის მამისაგან უფროს ძეზე გადასვლა), ეს წესი ხშირად ირღვეოდა. ამ ნორმიდან გადახვევა საქართველოშიც „ღვთის გამობად“ ითვლებოდა, რადგან ქართველი მეფეები ოდითგანვე „ღვთისწორებად“ ითვლებოდნენ [ანთელავა, 1991:6]. თუმცა, მამა-შვილსა თუ ძმებს შორის ტახტის მშვიდობიან გაყოფას კანონი ყოველთვის ვერ უზრუნველყოფდა.

XVIII ს-ის 30-40-იან წლებში, ქართლის სამეფო ტახტის დასაუფლებლად ქართლის მუხრანბატონთა ბაგრატიონების შტოს (ვახტანგ VI-ისა და იესეს შთამომავლებს) და კახელ ბაგრატიონებს (მამა-შვილს - თეიმურაზ II-სა და ერეკლე II-ს) შორის მძაფრი ბრძოლა დაიწყო, რომელმაც 80-იან წლებამდე გასტანა და კახელების გამარჯვებით დამთავრდა.

ვახტანგ VI და ბაქარ ბატონიშვილი რუსეთში ისე გარდაიცვალნენ, სამშობლოში დაბრუნება ვეღარ ეღირსნენ. პაატა ბატონიშვილმა 1765 წელს და ალექსანდრე ბაქარის ძემ 1781-82 წლებში სცადეს წართმეული ტახტის დაბრუნება, მაგრამ ამაოდ.

ირანსა და რუსეთში გადაიხვეწნენ ვახტანგ VI-ის ძმისა და ქართლის მომდევნო მეფის - იესეს (1714-1716; 1724-1727 წწ.) შთამომავლებიც, იქ გააგრძელეს მოღვაწეობა და ზოგიერთმა მათგანმა ბრწყინვალე კარიერაც შექმნა. ერთ-ერთი მათგანი იყო ბოროდინოს ბრძოლის გმირი და ინფანტერიის გენერალი პეტრე ბაგრატიონი. იგი იესე მეფის მესამე თაობას წარმოადგენდა. ერეკლეს გარდაცვალებისა და ქართლ-კახეთში რუსული ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, ჯერ პეტრემ, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ მომდევნო ძმამ ალექსანდრემ, მთავარმართებლებს: ტორმასოვსა და რტიშჩევს თხოვნით მიმართეს ერეკლეს მიერ ჩამორთმეული ყმების, სოფლებისა და ქონების დაბრუნების თაობაზე, მაგრამ ვერც რუსული ხელისუფლების პირობებში მიაღწიეს სამართლიანობის აღდგენას.

საძიებო სიტყვები: ბრძოლა ქართლის სამეფო ტახტისათვის, ვახტანგ VI, იესე, ერეკლე II, თეიმურაზ II, პაატა ბატონიშვილი, ალექსანდრე ბაქარის ძე, პეტრე და ალექსანდრე ბაგრატიონები.

შესავალი

როგორც ცნობილია, ვახტანგ VI-ის რუსეთში წასვლის (1724 წ.) შემდეგ (რომელსაც ბაქარი და სხვა ბატონიშვილები თან გაჰყვნენ), ოსმალებმა ქართლი დროებით მის ძმას, „პორტას“ მორჩილ იესეს ჩააბარეს და ქვეყანა მძიმედ დახარკეს.

1727 წელს, იესეს გარდაცვალების შემდეგ, ოსმალებმა ქართლის სამეფო ტახტი სულაც გააუქმეს და თბილისში თავიანთი მოხელე დასვეს.

„ბრწყინვალე პორტა“ არც კახეთის მეფეს, მერყევ და არასაიმედო კონსტანტინე მაჰმადყული-ხანს ენდობოდა, რაც კახეთის მეფის სიკვდილის შესაძლო მიზეზი გახდა, გავრცელებული მოსაზრებით 1731 წელს.

ამასობაში ირანში ნადირ-ხან ავშარი ძალებს იკრებდა. 1733 წელს ბაღდადთან ახლოს მან სულთნის არმია გაანადგურა და ოსმალთა მიერ სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავკასიაში მიტაცებული ტერიტორიები, მათ შორის, ქართლისა და კახეთის სამეფოები კვლავ ირანის ხელში გადავიდა. სამხრეთ კავკასიურ პოლიტიკაში სრული ძალით ჩაერთო რუსეთიც. განჯის ტრაქტატით (1735 წ.) რუსეთმა ბაქო-დარუბანდი ისევ სპარსელებს დაუბრუნა და იქ მყოფ ქართველ ემიგრანტებს ვახტანგ VI-ის მეთაურობით „სამშობლოში დაბრუნების იმედის ნაპერწკალიც ჩაუქრო“ [მეგრელაძე, 1973:444].

მეთოდები:

კვლევა, ძირითადად, ეფუძნება ისტორიულ და პოლიტიკურ მეცნიერებებში აპრობირებულ კვლევის მეთოდებს: ემპირიული ანალიზი, შედარებით-ისტორიული მეთოდი, მიზეზობრივ-შედარებითი ანალიზი, სინთეზი, აბსტრაქცია, კონტენტ-ანალიზი, სისტემური ანალიზი.

შედეგები

სტატიაში შესწავლილია საკითხი, თუ რა შედეგები მოჰყვა ქართლის ბაგრატიონთა მუხრანბატონების შტოს (ვახტანგ VI და ბაქარ ბატონიშვილი) რუსეთში გადახვეწას და როგორ განვითარდა მოვლენები ქართლის სამეფო ტახტის დასაუფლებლად ქართლისა (ვახტანგისა და იესეს შთამომავლებს) და კახელ ბაგრატიონებს (თეიმურაზ II, ერეკლე II) შორის.

განალიზებულია ირან-ოსმალეთისა და რუსეთის მიზნები და ქმედებები ქართლის, როგორც ერთმანეთის წინააღმდეგ მოხერხებული პლაცდარმის შესაქმნელად. ასევე, ქართლელ და კახელ ბაგრატიონ პრეტენდენტთა ქართლის სამეფო ტახტზე ასასვლელად გაჩაღებულ ბრძოლაში, რეგიონში უპირატესობის მოპოვების თვალსაზრისით.

აღსანიშნავია, რომ ეს ბრძოლა XVIII ს. 80-იან წლებში არ დასრულებულა, როგორც გაზიარებულია ქართულ ისტორიოგრაფიაში. XIX ს. 10-იან წლებში, ერეკლე-თეიმურაზის მიერ წართმეული ყმების, სოფლებისა და ქონების დაბრუნების მიზნით, იესეს

შთამომავლებმა: პეტრე და ალექსანდრე ბაგრატიონებმა რუს მაღალჩინოსნებს მიმართეს, მაგრამ ხელისუფლებისგან მხოლოდ 10 კომლ ყმასა და 10 ათას მანეთს დასჯერდნენ.

დისკუსია

ირანის შაჰმა იცოდა, რომ აღმოსავლეთ კავკასიისა და კასპიისპირეთის დაპყრობის გარეშე, ქართლ-კახეთის სრული დაპყრობა შეუძლებელი იყო, ამიტომ შეეცადა ეს პრობლემა ისევ ქართველების ხელით მოეგვარებინა და ჯერ კიდევ 1734 წელს კახურ-სპარსული მხედრობა ჭარს შეუსია, მაგრამ მარცხი განიცადა [Петрушевский, 1934:15]. ირანის მბრძანებელი დამარცხებას არ შეეგუა, ერთი წლის შემდეგ (1735 წლის ნოემბერ-დეკემბერში) კვლავ ილაშქრა სურხაი-ხან ყაზიყუმუხელის წინააღმდეგ და შემახაც დაიკავა. ყაზიყუმუხელებს ნადირ-ხანთან საპატიო პირები მიუგზავნიათ სრული მორჩილების პირობით. მოახლოებული ზამთრის გამო, შაჰმა პირობები მიიღო და უკან გამობრუნდა [A.K., 1866:11-12].

სწორედ ამ ლაშქრობის დროს გაუწევია თეიმურაზ კახთა მეფეს ნადირ ხანისათვის ერთგული და დიდი სამსახური და შესაფერისი წყალობაც მიუღია, რასაც თვითონვე აღნიშნავს: „მერმე ნადირშა დადისტნიდამ მობრუნდა და კარგათ ვემსახურეთ და მივეგებენით და ქართველთ ბატონობა გვიბოძაო“ [AKAK, 1866:40].

ამ დროისათვის შაჰის მიერ ქართლის ნაიბად აბდულა ბეგ იესეს ძე იყო დანიშნული, მაგრამ, იგი ფაქტობრივად თბილისში მჯდომი ირანელი მოხელის მრჩეველის ფუნქციას ასრულებდა. ნადირ-ხანისათვის ქართლის ტახტზე მოღალატე იესეს¹ შთამომავლები მიუღებლები იყვნენ, ამიტომ აბდულა ბეგი 1737 წელს ირანში გაიწვია [AKAK, 1866:39] და არჩევანი პროირანული პოლიტიკის გამტარებელი კახელი თეიმურაზის (კონსტანტინე მაჰმადყული ხანის უმცროსი ძმის) სასარგებლოდ გააკეთა. თუმცა, თეიმურაზის ქართლში გამეფებას კიდევ ერთი კანდიდატი უშლიდა ხელს, ეს იყო ბატონიშვილი თეიმურაზ იესეს ძე. იგი ქართლის გავლენიანი თავადის გივი ამილახვრის ქალიშვილზე იყო დანიშნული და ქორწილსაც თითქოს ხელს აღარაფერი უშლიდა, მაგრამ მოხდა სრულიად მოულოდნელი ფაქტი: ამილახვრის მამულში, სოფ. ჭალაში შეყვარებულ თეიმურაზ ბატონიშვილს საცოლე თვალწინ წაართვეს და ნადირ-ხანის ბრძანებით ირანს გააგზავნეს. ბატონიშვილზე ამ ფაქტმა იმდენად მძიმედ იმოქმედა, რომ საერო ცხოვრებას სამუდამოდ ჩამოსცილდა და ბერად აღიკვეცა ანტონ I-ის სახელით [ავალიანი, 1987:14-15]. არ არის გამორიცხული, რომ ამ ყველაფერში თეიმურაზ II-ის ხელი ერია და მან გზიდან „ფრიად მოხერხებულად ჩამოიცილა

¹ ვახტანგ VI-ის ირანში გაწვევისა (1712 წ.) და მისი დატყვევების შემდეგ, ირანის შაჰმა ჰუსეინმა ქართლში მეფედ ვახტანგის ძმა, გამაჰმადიანებული იესე ალი-ყული ხანი დანიშნა (1714-1716 წწ.) და თბილისში გამოუშვა, მაგრამ, ოსმალთა გამოჩენისთანავე იესემ ყიზილბაშებსაც უღალატა და ოსმალთა სამსახურში ჩადგა, რის გამოც ქართლის მეფობა ოსმალებმაც უბოძეს და იესე-მუსტაფას სახელით გაამეფეს (1724-1727 წწ.). თუმცა, მისი მმართველობა ნომინალური იყო და ქვეყანა, ფაქტობრივად, სულთნის მიერ დანიშნულ მოხელეებს (რაჯაბ ფაშა, ისაყ-ფაშა) ემორჩილებოდა.

საკუთარი დისწული ² “ [ჯავახიშვილი, 2016:340]. ეჭვი ამ ფაქტისადმი მით უფრო საგულისხმოა, რამდენადაც, თეიმურაზისა და ანტონ კათალიკოსის ურთიერთობა მათი ცხოვრების ბოლომდე ვეღარ აეწყო.³

ნადირ-ხანის ფავორიტი თეიმურაზ კახთა მეფის ქართლში გაბატონებას ადგილობრივი დიდი თავადები: შანშე ქსნის ერისთავი, ბეჟან არაგვის ერისთავი, გივი ამილახვარი და სხვები არ შეეგუვნენ და აქტიური ბრძოლა წამოიწყეს თეიმურაზისა და მისი მფარველი ყიზილბაშების წინააღმდეგ. მით უფრო, რომ თეიმურაზის მდგომარეობაც მალევე დამძიმდა. 1738-1743 წლებში ნადირ-ხანი გაუთავებელ ლაშქრობებს აწყობდა ჭარ-ბელაქანსა და დაღესტანში, რამაც ქართლის მნიშვნელოვანი რესურსები შეიწირა. გარდა იმისა, რომ თეიმურაზი ადგილობრივი ჯარით იძულებული იყო ამ ლაშქრობებში მონაწილეობა მიეღო, შაჰის მიერ ქართლისათვის შეწერილმა უზარმაზარმა გადასახადებმა ქვეყანა ეკონომიკურადაც გამოფიტა [ალიმბარაშვილი, 2014:12-15] და ირანელების წინააღმდეგ კვლავ ძლიერი აჯანყება დაიწყო, ამჯერად, გივი ამილახვრის მეთაურობით. ქართლელმა თავადებმა მალევე ქვეყნის თითქმის ყველა სტრატეგიული ციხე-სიმაგრე დაიკავეს. დიმიტრი ამილახვარი - ახალდაბის ციხეში გამაგრდა, სარიდანი - კეხვში, რევაზი - წირქოლში, ბეჟან ერისთავი - არაგვზე, თვით გივი ამილახვარმა სურამის ციხე გაამაგრა და დამხმარედ ოსმალები მოიწვია [ბარათაშვილი, 1983:570]. თეიმურაზ II-მ და ერეკლე II-მ მოხერხებული ქმედებებით (ზოგს მკვლელი მიუგზავნეს, ზოგი მოისყიდეს, ზოგიც დაამარცხეს) ექვსი თვის განმავლობაში ყველა მოწინააღმდეგის განეიტრალება შეძლეს და გივი ამილახვარს მიადგნენ სურამში, მაგრამ ამილახვარი მედგრად იდგა და ალყა გაჭიანურდა. საქმეში ისევ თეიმურაზის მეუღლე და ვახტანგ VI-ის ასული, დედოფალი თამარი ჩაერია. იგი ამილახვარს ციხეში ეახლა და უვნებლობის ფიცი მისცა. უშიშროების გარანტიის მიღების შემდეგ: „გივმა შემოიხსნა ხმალი და დაჩოქილმა მიართვა დედოფალს, თამარმა გივი ოჯახით თბილისში ჩამოიყვანა და მეფე თეიმურაზმა მას სახლთუხუცესობა უბოძა“ [ბარათაშვილი, 1983:570]. მალე ამილახვარს კუთვნილი მიწები და ქონებაც დაუბრუნეს [Бутков, 1869:230], მაგრამ, შაჰის ბრძანებით ირანში გააგზავნეს.

იმავედროულად, თამარ დედოფალი ქართლის სხვა წარჩინებულ თავადებსაც შეუთანხმდა: „სანამ ჩემი ძმები რუსეთიდან დაბრუნდებიან, ქართლის სამეფოს მართვა-გამგეობას მე ვიკისრებო“ და გარანტია მისცა: „ჩემი ქმარ-შვილი მმართველობის საქმეებში არ ჩაერევიანო“. თვითონაც ისპაჰანში ნადირ-შაჰთანაც იმავე თხოვნით გაემგზავრა და შაჰისაგან ნებართვაც მიიღო [კიკნაძე, 1997:42-43].

მშვიდობა ქართლში მხოლოდ მცირე ხნის განმავლობაში, 1741-1742 წლებში გაგრძელდა [Бутков, 1869:230].

² თეიმურაზ იესეს ძის (ანტონ I კათალიკოსის) დედა - ელენე ბეგუმი, თეიმურაზ II-ის და იყო.

³ 1755 წელს ანტონ კათალიკოსს ერეტიკოსობაში დასწამეს ბრალი, მღვდელმსახურება აუკრძალეს, ფიცი დაადებინეს, რომ კათალიკოსობას აღარ დაუბრუნდებოდა და რუსეთში გადასახლეს. მან მხოლოდ თეიმურაზ II-ის გარდაცვალების შემდეგ მოახერხა სამშობლოში დაბრუნება და ერეკლე II-მ ძველი ხარისხი და წყალობა აღუდგინა. [ავალიანი, 1987:16-35].

ირანში გამგზავრებამდე, როგორც კი ამილახვრებმა და ერისთავებმა შეიტყვეს, რომ თამარ დედოფლის ქმარ-შვილს ქართლის სამეფო ტახტთან დაკავშირებით ფარული განზრახვები ამოდრავებდათ, აქტიურად ამოქმედდნენ და ქართლის ციხეები დაიკავეს. თამარის ხელში მხოლოდ თბილისის ციხეა დარჩა. გივი და დიმიტრი ამილახვრებმა მოციქულები გააგზავნეს რუსეთში ბატონიშვილებთან, ჩამოსულიყვნენ და კანონიერი ტახტი დაეკავებინათ. შანშე ქსნის ერისთავი რუსეთში გახიზნულ ვახტანგ VI-ს წერილს-წერილზე უგზავნიდა და სთხოვდა, თვითონ თუ არ ჩამოვიდოდა, ბაქარ ბატონიშვილი მაინც გამოეგზავნა ქართლში, რადგან „ამაზე უკეთესი დრო აღარ იქნება აქაო“ [Борце, 1861:205].

თეიმურაზ-ერეკლეს ერთ-ერთი ოპონენტის - ალექსანდრე ამილახვრის გადმოცემით: „მამაჩემსა და ბიძაჩემს (იგულისხმებიან დიმიტრი და გივი ამილახვრები - ი. ა.) მაშინ იმდენი ძალა შესწევდათ, რომ შეეძლოთ თავიანთი კანონიერი მეფე დაემკვიდრებინათ და მისთვის დაემორჩილებინათ მთელი ქართლი, რომელსაც მაშინ უკანონო მმართველები ჰფლობდნენ; მაგრამ არ ვიცი რა მიზეზის გამო, ჩვენმა უფლისწულებმა ვერ შეძლეს რუსეთიდან წამოსვლა, ჩვენებს (ამილახვრებს - ი. ა.) კი ბრძოლის დაწყება მოუხდათ სპარსეთის შაჰის წინააღმდეგ, რომელმაც თამარ დედოფლის ჩაგონებით, ჯარი შემოგვისია“ - წერს იგი თავის ნაშრომში [კიკნაძე, 1997:44].

საბოლოოდ, თამარ ბატონიშვილის აქტიურმა ქმედებებმა შედეგი გამოიღეს და 1745 წლის 1 ოქტომბერს ქვეყნის ისტორიაში უაღრესად მნიშვნელოვანი ფაქტი მოხდა. სვეტიცხოვლის ტაძარში თეიმურაზ II ქართლის მეფედ ქრისტიანული წესით ეკურთხა. 100 წელზე მეტი იყო გასული, რაც ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტზე ქრისტიანი მეფე აღარ მჯდარიყო.

ნადირ-შაჰისათვის არც კახელი ბაგრატიონები: თეიმურაზ II და მისი შვილი ერეკლე II იყვნენ ბოლომდე სასურველი კანდიდატები, მაგრამ მისი გადაწყვეტილება ჩრდილო-კავკასიაში რუსეთის გააქტიურებამ დააჩქარა. საქმე ისაა, რომ ნადირის ჩრდ. კავკასიაში დაღესტნელებთან მარცხი (1741 წ. ოქტომბერში) ნაწილობრივ რუსეთის ქმედებებმაც განაპირობეს.

შაჰის დაღესტანში ლაშქრობის წამოწყებისთანავე საიმპერატორო კარმა ყიზლარში 10 ათასი მანეთი გამოაგზავნა იმ დაღესტნელთა საჩუქრებისათვის, ვინც ნადირ შაჰის წინააღმდეგ საბრძოლველად გამოვიდოდა. ყაზარდოში გამოიგზავნა კაზაკთა რაზმებით პოლკოვნიკი კნუტოვი და რუსეთის სამსახურში შესული, უკვე არტილერიის გენერალ-ლეიტენანტი ბაქარ ვახტანგის ძე [ლომსაძე, 1975:57].

ჩრდილო კავკასიაში ქართლის ტახტის კანონიერი მემკვიდრის ბაქარ ვახტანგის ძის მოყვანა შემთხვევითი არ იყო. შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე, რუსეთი, ფაქტობრივად უმეფო საქართველოში, მათთან თავშეფარებული ბაქარის ტახტზე დასმას უთუოდ ხელს შეუწყობდა საკუთარი მიზნების განსახორციელებლად.

მეორე მხრივ, ბუნებრივია, ნადირ შაჰს ქართლ-კახეთის ტახტზე, თუნდაც ქრისტიანი, მაგრამ სპარსული ორიენტაციის ერეკლე – თეიმურაზი ერჩივნა, ვიდრე ჯერ ოსმალთა სამსახურში მყოფი, ახლა „გარუსებული“ გენერალი ბაქარ ვახტანგის ძე, ამიტომ ზემოხსენებულ აქტს საჩქაროდ დასთანხმდა.

ბაქარ ბატონიშვილმა საქართველოში ჩამოსვლა ვერ მოახერხა, ამიტომ უმეტაწოდ დარჩენილმა ქართლელმა თავადებმა სამეფო კანდიდატად არჩევანი აბდულა ბეგ იესეს ძეზე შეაჩერეს. თავის მხრივ, ვნებათაღელვა რომ ჩაეცხროთ, თეიმურაზმა და ერეკლემ აბდულა-ბეგს საუფლისწულოდ ქვემო ქართლი და სომხეთი გადასცეს [Бутков, 1869:230, стр. 2].

მდგომარეობის გასამყარებლად აბდულა-ბეგმა კავშირი ყიზილბაშებთან განაახლა. როგორც ითქვა, იგი შაჰმა ჯერ კიდევ 1737 წელს დანიშნა ქართლის ნაიბად (გამგებლად), მაგრამ იმავე წელს უკანვე გაიწვიეს, როგორც კი ნადირ-ხანს თეიმურაზმა შვილები (ერეკლე და ქეთევანი) მძევლებად გაუგზავნა.

მდგომარეობის სათავისოდ გამოყენება სცადა აბდულა ბეგის უმცროსმა ძმამ - ისაყ-ბეგმაც. მან ყიზილბაშთაგან მხარდაჭერა და ქართლის ჯანიშინობა მიიღო, 1742 წელს ბეჟან არაგვის ძე ერისთავის მკვლელობითა და არაგვის საერისთავოში დაწყებული აჯანყებით ისარგებლა და იქ გაბატონება სცადა, მაგრამ, აბდულა ბეგის მხარდაჭერის გამო მალევე გადააყენეს. 1750 წელს ისაყ-ბეგი ქრისტიანად მოინათლა, ალექსანდრე უწოდეს და ქართლში საუფლისწულო მამულებიც უბოძეს, მაგრამ 1759 წლიდან სამუდამოდ რუსეთს გადასახლდა [ჯავახიშვილი, 2016:343-44].

აბდულა ბეგის კიდევ ერთი ძმა - ჰუსეინ ბეგი (ლევან ბატონიშვილი) ერეკლემ იმით შემოირიგა, რომ „სარჩოდ საბატონიშვილო სოფლები“ უბოძა და „ორმოცი თუმანი ჯამაგირი“ გაურთავა. [ცაგარეიშვილი, 1981:176].

თავის მხრივ, ნადირ შაჰის მიერ ქვეყნისათვის შეწერილმა უზარმაზარმა გადასახადმა თეიმურაზის ავტორიტეტიც ძალზე შელახა და მისი მდგომარეობა ქართლში კრიტიკული გახდა, რამაც შაჰისაგან მამა-შვილის (თეიმურაზისა და ერეკლეს) განდგომა განაპირობა. სანამ ისპაჰანში ერეკლესა და თეიმურაზის განდგომის ამბავი ჩაიტანეს, ყიზილბაშებს აზერბაიჯანიც განუდგა, ამიტომ ირანის მბრძანებელმა დათმობა ამჯობინა, მაგრამ ერეკლე ბატონიშვილი კვლავ ირანში დაიბარა. თეიმურაზი ცბიერ შაჰს აღარ ენდო და შვილის მაგივრად ირანში თვითონ წავიდა. წასვლამდე ქართლი აბდულა ბეგს (იესეს ძეს) ჩააბარა, კახეთი – ერეკლეს და დაუბარა: „ერთმანეთის ნებით და შეკითხვით, ორივე ქვეყნები მტრისაგან კარგა გაამაგრეთო და ჩემდა მოსვლამდის მშვიდობიანად იყვნეთო“ [ცაგარეიშვილი, 1981:125].

ყაზვინს მიღწეულ თეიმურაზს ნადირ შაჰის სიკვდილი აცნობეს და იქვე დატოვეს, ირანის მბრძანებელი 6 თვით თეიმურაზის სიძე (ქეთევანის ქმარი) ადილ შაჰი გახდა.

ქართლში დარჩენილმა აბდულა ბეგმა თეიმურაზის დანაბარები არ შეასრულა, ლევთა ბელადები შემოირიგა, საბარათიანო შემოიფიცა: „შენს მეტი ბატონი არ გვინდოდესო“ და სამშვილდის გამაგრებას მიჰყო ხელი. ერეკლემ ჯერ მშვიდობიანი მოლაპარაკება სცადა, მაგრამ უარი მიიღო. აბდულა ბეგი განდგომის მიზეზს არც მალავდა: „მეფე არჩილობით ქართლი ჩემიაო და კახეთი შენიაო, შენ იმას დასჯერდი, მე ქართლი დამანებეო“ [ცაგარეიშვილი, 1981:130]. ერეკლესათვის ეს წინადადება მიუღებელი აღმოჩნდა, ჯარით სამშვილდეს შემოადგა და ეკონომიკური ბლოკადა მოუწყო: სამშვილდის გარშემო რაც ნათესები, ან ვენახები იყო, სულ გააკაფვინა, ტბისთან აბდულა ბეგის მომხრე ბარათაშვილებიც

დაამარცხა და თბილისს შემობრუნდა, თუმცა იმჯერად საქმე ომამდე არ მივიდა და მხარეები მორიგდნენ. ერეკლესა და აბდულა ბეგს შორის დაიდო დროებითი ზავი – თეიმურაზის საქართველოში დაბრუნებამდე [ალიმბარაშვილი, 2011:87].

მშვიდობა ერეკლე-აბდულაბეგს შორის არც ამჯერად გაგრძელებულა დიდხანს. ორივე მხარე ხელსაყრელ მომენტს ელოდა, რათა თავისი მდგომარეობა განემტკიცებინა.

ქვეყანა კვლავ ორ ნაწილად გაიყო: თავადების ნაწილი - ერეკლეს, ნაწილი კი აბდულა ბეგს უჭერდა მხარს. ქაიხოსრო ორბელიანი თეიმურაზს გაჰყვა ირანში, ეშიკადასბაში დიმიტრი, რევაზ სარდლის შვილი და იოანე ორბელიანები ცოლ-შვილით ერეკლეს ეახლენ თბილისში. ეს იწყინა აბდულა ბეგმა, ლეკის ჯარი და ბარათაშვილები ორბელიანთ მამულს გაუსია და მოაოხრა.

როგორც კი აბდულა ბეგის სისუსტე იგრძნეს, სამშვილდელმა გლეხებმა სათითაოდ ქალაქს (თბილისს) გაპარვა დაიწყეს. იესეს ძემ ვინც ხელთ მოიგდო, ერთიანად ლეკებს მიჰყიდა [დოლიძე, 1972: 594].

1748 წელს აბდულაბეგი აზერბაიჯანში გაძლიერებულ ამირასლან ხანს მიუდგა, რის სანაცვლოდ მისგან რვა ათასი თუმანი და ქართლისა და კახეთის ბატონობა მიიღო [იოსელიანი, 1980:88]. აბდულა ბეგი ყიზილბაშის ჯარით თბილისში შემოვიდა, სადაც საბარათიანოს ჯარით მისი ძმა – ჰუსეინ ბეგი და სულხან ორბელიანი შემოეყარნენ, შეერთებული ძალებით კოდას დადგნენ და ერეკლეს შეუთვალეს: „ქალაქი დაგვიცალო“ [იოსელიანი, 1980:88].

ერეკლემ ენერგიულად შეუტია ყიზილბაშებს, ჯარს რევაზ ორბელიანი და ქიზიყის მოურავი თამაზი უსარდლა და პირველივე მისვლაზე მოწინააღმდეგე გააქცია. ერეკლემ ცხრა ათასი კაცი აბდულა ბეგის რეზიდენციას – სამშვილდეს შეუსია და ააკლესინა. მალე ჰუსეინ ბეგმაც შეწყვიტა წინააღმდეგობა. აბდულა ბეგმა თბილისის ციხეში ახლა უფროსი ვაჟი – ალასი შეგზავნა 60 კაცით და სურსათით, მაგრამ ერეკლემ ციხის გარშემო ხუთასი ყარაული დაუყენა [იოსელიანი, 1980:88] და აბდულა ბეგს ეს გეგმაც ჩაუვარდა.

ამასობაში ირანიდან თეიმურაზიც დაბრუნდა და აბდულა ბეგის წინააღმდეგობამ აზრი დაკარგა.

დამარცხებული აბდულა ბეგი შვილებით ერეკლეს მოწინააღმდეგე აზატ-ხანს შეეხიზნა [ბერძენიშვილი, 1965:209], მაგრამ ერეკლემ ყირხბულახთან აზატ-ხანიც დაამარცხა და იესეს ვაჟს ქართლში გამეფების თეორიული შანსიც გაუქრა.

ქართლში განვითარებულ მოვლენებს დიდი ყურადღებით ადევნებდა თვალს რუსეთი საიმპერატორო კარი და შესაბამის ზომებსაც იღებდა: ქართლის მეფობის უფრო რეალური კანდიდატი - ბაქარი 1750 წლის 1 თებერვალს რუსეთში ისე გარდაიცვალა [ჯავახიშვილი, 2011:173], რომ საკუთარ მიწაზე ფეხის დადგმას ვეღარ ეღირსა, მაგრამ ამ დროისათვის ჯერ კიდევ რუსეთში იმყოფებოდა ვახტანგ VI-ს ნაბოლარა ვაჟი – მხევლისაგან უკანონოდ შობილი პაატა. ბაქართან და ალექსანდრე ბაქარის ძესთან შედარებით, მამის ტახტზე მას ნაკლები პრეტენზია უნდა ჰქონოდა, თუმცა, ეს ფარდობითობა კახელ ერეკლესთან არ გამოდგებოდა.

პაატამ რუსეთში საკმაოდ კარგი განათლება მიიღო, შეისწავლა საფორტიფიკაციო საქმე, არტილერია და ზარბაზნების ჩამოსხმაშიც დახელოვნდა. მამის გარდაცვალების (1737 წ.) შემდეგ, პაატას ფინანსური პრობლემები შეექმნა [ჯავახიშვილი, 2011:177-178] და იმპერატორს სთხოვდა დახმარებას. უარის მიღებისა და მცირე მოგზაურობის შემდეგ, იგი კონსტანტინოპოლის გავლით თბილისში ჩამოვიდა [ცაგარეიშვილი, 1981:191].

ერეკლე სამხედრო რეფორმის განხორციელებას აპირებდა და ბიძას (დედის ნახევარ-ძმას) საარტილერიო საქმე ჩააბარა. პაატამ გვერდით ბიძაშვილი – დავით აბდულა ბეგის ძე ამოიყენა [იოსელიანი, 1966:359].

მალე პაატას გარშემო თავმოყრა იწყეს ქართლის გავლენიანმა და ერეკლეს მოწინააღმდეგე თავადებმა: ამილახვრებმა, თავთაქიშვილებმა, ციციშვილებმა. შეთქმულთა თავშეყრის ადგილს მარკოზაშვილის სახლი წარმოადგენდა, სადაც იმჟამად პაატა ბატონიშვილი ცხოვრობდა [იოსელიანი, 1966:360].

შეთქმულება 1765 წლის 5 დეკემბრის წინაღმდეგ გამომჟღავნდა. სამშვილდელმა გლეხმა – დათუნა ფეიქარმა ეს ამბავი აღსარებაში გაანდო მღვდელ ქრისტესიას, ხოლო მან ერეკლესთან დაასმინა შეთქმულნი. ისინი მაშინვე შეიპყრეს და მეტეხის ციხეში გამოკეტეს. საქმის გამოძიება ათ დღეს გაგრძელდა. 15 დეკემბერს, ანჩისხატის პირდაპირ, რიყეზე დაპატიმრებულები გამოიყვანეს და სასამართლოს განაჩენის მიხედვით დასაჯეს. პაატა ბატონიშვილს თავი გიორგი ყულარადასმა⁴ მოჰკვეთა, დავით აბდულა ბეგის ძეს – ბარამ ნაზირმა გურგენიძემ, სახლთუხუცესი დემეტრე ამილახვარი შეურაცკევეს და ქალაქში ვირზე შესმული ჩამოატარეს, ხოლო მის ვაჟს - 19 წლის ალექსანდრეს, ცხვირი მოჰკვეთეს და ფეხის ძარღვები გადაუჭრეს, დიასამიძეს ცალი თვალი აღმოხადეს და მარჯვენა ხელის ცერი მოაჭრეს, გლახა ციციშვილს ენა მოჰკვეთეს, ელიზბარ თავთაქიშვილი ცეცხლში დაწვეს [იოსელიანი, 1980:121].

ზ. ჭიჭინაძის ცნობით, პაატას თავის მოკვეთა ბევრს შეენანა და ერეკლესათვის მისი პატიობა უთხოვიათ. თითქოს მეფესაც დასტური მიუცია და რიყეზე კაცი უფრენიათ – „პაატას ეპატიოსო“, მაგრამ საქმე უკვე აღსრულებული ყოფილა [ჭიჭინაძე, 1895:47].

სხვა დასჯილთა გვარები ცნობილი არ არის, მაგრამ ერეკლე მეფის მგოსნისა და საზანდარის, ასევე 1765 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობის გამო შერისხულ – საიათნოვას ერთი ლექსის მიხედვით, უსამართლოდ დასჯილი მგოსნის „გარდა, ოცდაორს სხვას ამბობდნენ“ [იოსელიანი, 1966:361].

აჯანყება რომ წარმომადგენლობითი იყო და მასში მოსახლეობის სხვადასხვა ფენები (გლეხები, მოქალაქეები) მონაწილეობდნენ, სხვა წყაროებთან დასტურდება. ბაგრატი ბატონიშვილის გადმოცემით: „შემდგომთა (განაჩენის აღსრულების შემდეგ – ი. ა.) მათთა

⁴ გიორგი ყულარადასი 1777 წელს თვითონაც განუდგა ერეკლეს, რის გამოც ერეკლემ იგი დააპატიმრა, თბილისში ჩამოიყვანა და მამულების დიდი ნაწილი ჩამოართვა, ხოლო ქსნის საერისთავო 1790 წელს საბოლოოდ გააუქმა. [ხელნაწერთა, HD, 1818, 14759; ალიმბარაშვილი, 2011:121-122]

თავადთა, აზნაურთა და გლეხთა განუწყესეს რომელიმე განპატიჟება და რომელთამე ექსორიობა“ [ლომოური, 1941:52-53].

დაბალ სოციალურ ფენას ეკუთვნოდა შეთქმულების გამცემი დათუნა ფეიქარიც. თეკლა ბატონიშვილის ცნობითაც: „ზოგიერთს დიდის კაცებისა სხვაც ბევრი ყოფილა ამ საქმეშიო“ [იოსელიანი, 1966:362].

შეთქმულებაში მონაწილე თავად-აზნაურთა ნაწილისათვის (ავალიშვილები, თულაშვილები, საგინაშვილები, ფურცელაძეები, ჯავახიშვილები, ჯაფარიძეები) წოდებები ჩამოურთმევიათ და გარეკახეთში გადაუსახლებიათ [ჯავახიშვილი, 2011:188].

სასამართლოზე ერეკლე მომჩივარის როლში გამოსულა და შერისხული თავად-აზნაურების ქონება და მიწები ნასისხლად მიუღია [ბერძენიშვილი, 1973:398], მათი უმეტესობა ბეითალმანად გამოცხადდა და მოგვიანებით მეფემ ისინი ერთგულ პირებს მიჰყიდა, ან დაურიგა.

ამ გამარჯვებამ ერეკლეს პოზიციები მნიშვნელოვნად განამტკიცა, მაგრამ რუსეთში კვლავ იმყოფებოდა ვახტანგ VI-ის შთამომავალი და ქართლის მეფობის კიდევ ერთი პრეტენდენტი – ალექსანდრე ბაქარის ძე.

როგორც ითქვა, 1750 წლის 1 თებერვალს ბაქარ ბატონიშვილი გარდაიცვალა და მოსკოვის დონის მონასტერში დაკრძალეს. თვითონ ვერ აღასრულა რა ჩანაფიქრი (ქართლის მეფობა), სიკვდილამდე ფიცი დაუდვია, რომ შვილი – ალექსანდრე დაუბრუნებდა მის ოჯახს ქართლის ტახტს. ამ ფიცმა ალექსანდრეს ცხოვრებაში საბედისწერო როლი ითამაშა [Маркова, 1966:365].

საიმპერატორო კარის დამოკიდებულება ალექსანდრე ბაქარის ძის მისამართით მუდმივად იცვლებოდა იმის მიხედვით, თუ რა პოზიცია ეკავა რუსებისადმი ერეკლე II-ს.

1767 წელს ალექსანდრე გრუზინსკი⁵ შირაზში მივიდა და ემზადებოდა ქერიმ-ხანის მხედრობასთან შესაერთებლად. ამ ხმების გავრცელებით უნდა ყოფილიყო განპირობებული ის ფაქტი, რომ ერეკლემ პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებაში მხილებული ამილახვარი ციხიდან გამოუშვა და საქართველოდან გააძევა [Маркова, 1966:371], მაგრამ ალექსანდრე ბატონიშვილის იმედები არ გამართლდა. მალე რუსეთ-თურქეთის ომი დაიწყო (1768-1774 წწ.) და ქერიმ-ხანმა ფრთხილი პოლიტიკა არჩია. მას თურქეთისადმი პრაქტიკული დახმარება არ გაუწევია, თუმცა, დაპირებებს პორტას უხვად აძლევდა.

რუსეთისათვის ამ ომში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა რა პოზიციას დაიკავებდა ერეკლე. საიმპერატორო კარმა იმერეთის მხარდაჭერის გარანტია ადრევე გაინაღდა, რაც შეეხება ქართლ-კახეთს, საიმპერატორო კარზე ეჭვის სერიოზული საბაზი ჰქონდათ, რომ

⁵ ბაქარ ბატონიშვილის ვაჟებმა – ალექსანდრე და ლევან ბატონიშვილებმა, ჯერ კიდევ მოსკოვის უნივერსიტეტის გიმნაზიაში სწავლის დროს მიიღეს რუსეთის თავადის ტიტული და გვარი „გრუზინსკი“, რომელიც მემკვიდრეობით გადავიდა მათ შთამომავლებზე.

ერეკლე თურქებთან ურთიერთობის დამაბზავს თავს აარიდებდა, რადგან, ამ ეტაპზე ქართლ-კახეთის მეფის ძირითად პრობლემას „ლეკიანობის“ მოგვარება წარმოადგენდა.

მდგომარეობა დაამძიმეს ტოტლებენის ქმედებებმაც, რომელმაც ერეკლესთან ურთიერთობა ვერ ააწყო. როგორც კი „მარკოზაშვილის დარბაზელებმა“ მათ შორის კონფლიქტი იგრძნეს, დავით ქსნის ერისთავი, ზაალ ორბელიანი, მაჩაბლები, ამირეჯიბი და სხვები ისევ საეჭვოდ ამოქმედნენ [ბერძენიშვილი, 1973:426]. ერეკლეს იმერეთის მეფესთანაც დაეძაბა ურთიერთობა. სოლომონ I-ს არ მოსწონდა, რომ მესხეთის დაპყრობას ერეკლე საკუთრად აპირებდა, რადგან ამ ქვეყანას სოლომონიც თავისად თვლიდა.

XVIII საუკუნის 70-იანი წლების მეორე ნახევრის დასაწყისში, ირან-ოსმალეთს შორის ურთიერთობა დაიძაბა და ომის დაწყებას ბევრი აღარაფერი უკლდა, ამიტომ ერეკლეს ორივე მხრძანებელი დაუტკბა. ირანის ვეკილმა 1777 წლის 24 ივლისს დიდი საჩუქრები გამოუგზავნა და „წყალობა-სიყვარულის“ სიტყვა შემოუთვალა. ცოტა ხნით ადრე, იგივე წყალობა ერეკლეს ხონთქრისგანაც მოუვიდა [ბერძენიშვილი, 1973:438].

ერეკლემ არჩევანი ოსმალეთზე გააკეთა, რამაც ქერიმ-ხანი აღაშფოთა. ირანის მხრძანებელმა მხედრობა შეკრიბა და თავისთან მოუწოდა ალექსანდრე ბაქარის ძეს და დაღესტნელ მთიელებს ქართლ-კახეთზე სალაშქროდ, მაგრამ მისმა სიკვდილმა ეს გეგმები ჩაშალა [Маркова, 1966:373].

ქართველი მეფის თურქებთან კავშირი არც რუსებს მოუვიდათ თვალში, მით უფრო, რომ 70-იანი წლების მეორე ნახევრისათვის ერეკლე „ზომაზე“ მეტად გაძლიერდა. დაღესტნელ ფეოდალთაგან ზოგი გაიერთგულა, ზოგი შემოირიგა, ზოგიც დაამარცხა. „თვით ავარიის ხანიცა ომარხან შემოურგდავე მეფეს ერთურთ თვისითა“ [მიქიაშვილი, 1989:69].

რუსებს „მავედრებელი“ და მათი ხელის შემეყურე ერეკლე აწყობდათ და არა ძლიერი, რომელიც საკუთარი ძალებით ახერხებდა პრობლემების გადაჭრას, ამიტომ აქამდე ჩრდილში მყოფ ალექსანდრე ბაქარის ძეს მიუბრუნდნენ. მისი საქართველოში გამოშვება საეჭვოდ დაემთხვა ერეკლე II-ს დაახლოებას ოსმალეთის სულთანთან [ჯავახიშვილი, 2010:190]. როგორც ნიკო ბერძენიშვილი წერს: „ალექსანდრე ბაქარის ძის აქტიურობა წარმოადგენდა რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლების მიერ მიღებულ ერთ-ერთ კონტრზომას მეფე ერეკლე II-ის მცდელობაზე - შესულიყო ოსმალეთის სულთნის მფარველობაში [ბერძენიშვილი, 1967:169].

ბატონიშვილი მაშინვე ენერგიულად ამოქმედდა. იგი ჯერ ყაბარდოში ჩავიდა, შემდეგ – დაღესტანში. იქიდან იბრეიმ ხანის თანხლებით ტარკში გაემგზავრა შამხალ მურთუზლისთან და ერეკლეს წინააღმდეგ შემწეობა ითხოვა. ალექსანდრეს მხარეს აღმოჩნდნენ სოლომონ იმერთა მეფე, მთიელები და ჭარელები, ჯარის გამოყვანის შემთხვევაში, ქართლის ტახტის მამიებელი ბატონიშვილი მათ თითო კაცზე 50 მანეთს ჰპირდებოდა, ხოლო თბილისის დაკავების შემთხვევაში დამატებით კიდევ 50 მანეთს [ლორთქიფანიძე, 1940:29-30].

ალექსანდრე ბაქარის ძე მალე სოლომონ I-თან აღმოჩნდა იმერეთში. იმ დროისათვის სოლომონსა და ერეკლეს შორის ახალციხის გამო კვლავ „წყალი იყო ამღვრეული“ და

მეფეები ერთმანეთის მოწინააღმდეგე ბატონიშვილებს იფარავდნენ (თავის მხრივ, ერეკლესთან თავს აფარებდა მამასთან დაპირისპირებული ალექსანდრე სოლომონის ძე).

1779 წელს, როდესაც ერეკლემ ერევანზე ილაშქრა, ალექსანდრემ ქართლის თავად-აზნაურობას აჯანყებისაკენ მოუწოდა და ყმა-მამულის წყალობების სიგელები უხვად გასცა [იოსელიანი, 1980:144]. ერეკლემ სასწრაფოდ მიატოვა ერევანი და ქართლში დაბრუნდა.

როდესაც ქართლში ვერაფერი გააწყო, ტახტის მამიებელი ბატონიშვილი ისევ იმერეთს გადავიდა, მაგრამ სოლომონმა იმჯერად ბინა აღარ მისცა ერეკლესთან დაზავების გამო. ალექსანდრე ოსეთის გზით დიგორში გაემგზავრა რვა კაცით, გზა-გზა თავკაც ოსებს იერთგულებდა და წყალობის სიგელებს ურიგებდა, ხოლო აქედან ყაზარდოში, შამხალ ყაზბულათთან მივიდა [იოსელიანი, 1980:144].

ალექსანდრე ბაქარის ძემ შამხლისაგან საკმარისი დახმარება ვერ მიიღო, ამიტომ დერბენტში გადავიდა ფათალი-ხანთან. აქვე აღმოჩნდა პეტერბურგიდან გამოქცეული ალექსანდრე ამილახვარი.

ფათალი-ხანმა ორივე ალექსანდრე კარგად მიიღო და დიდ ჯარსაც შეჰპირდა. ხანისათვის ქართლის ტახტის მამიებელი ბატონიშვილი მეტად ძვირფასი სტუმარი იყო, რადგან ერეკლეს წინააღმდეგ ამაზე უკეთეს შემთხვევას ვერ იპოვიდა [ბერძენიშვილი, 1973:426] .

ერეკლე II ხვდებოდა, რომ ალექსანდრეს განდევნა დარუბანდსა და იმიერკავკასიიდან მხოლოდ რუსეთს შეეძლო, მაგრამ ამას ხვდებოდა ალექსანდრე ბაქარის ძეც და გარემოებას სწორედ ერეკლეზე ზეგავლენის მიზნით იყენებდა [ბერძენიშვილი, 1973:456] .

ქართლ-კახეთის მეფის წინაშე მთელი სიმწვავით დადგა ქართლის სამეფოს დაკარგვის საფრთხე, მით უფრო მას შემდეგ, რაც მდგომარეობის სტაბილიზების მიზნით გატარებულ ყველა ღონისძიებაში ხელი მოეცარა (ორი ელჩობა ევროპაში, ყაზარდოელების ქართლში გადმოსახლების საკითხი და სხვ.). დიდი მიხვედრა არ სჭირდებოდა იმას, რომ პრობლემის გასაღები პეტერბურგში იყო. მეფე დათანხმდა შესულიყო იმპერატორის მფარველობაში, იმ პირობით, რომ საიმპერატორო კარს ხელი უნდა აეღო ალექსანდრე ბაქარის ძის მხარდაჭერაზე. ერეკლე იმპერატრიცას მიმართავდა, ოფიციალურად გამოცხადებულიყო რუსეთის მფარველობა მისადმი ისე, რომ მის შვილებს და შთამომავლებს „პაპების სამკვიდრო და ამდენი გარჯით და ღვაწლის დადებით აშენებული ქვეყანა არ დაკარგვოდათ, რომ ალექსანდრე ბაქარის ძის მსგავს ბედის მამიებლებს უმეცარი ხალხი არ აპყლოდა“ [პაიჭაძე, 1973:689].

როგორც კი ერეკლესაგან მხარდაჭერის გარანტია მიიღეს, რუსებმა მაშინვე დააგზავნეს მიმართვები ყიზლარის კომენდანტთან, ასტრახანის გუბერნატორთან და სხვა დაღესტნელ მთიელ ბელადებთან, რომ არ აღმოეჩინათ დახმარება ალექსანდრე ბაქარის ძისათვის [Маркова, 1966:374]. თვით ალექსანდრეს შვილები: გიორგი და ალექსანდრეც სთხოვდნენ მამას, სასწრაფოდ რუსეთში დაბრუნებულიყო, რათა თავისი მოქმედებებით შვილებისათვის პრობლემები არ შეექმნა [Маркова, 1966:374]..

1783 წლის ნოემბერში (ამ დროისათვის უკვე გაფორმებული იყო გეორგიევსკის ხელშეკრულება) მაიორი კომარსკი დერბენტში ჩავიდა ფათალი ხანთან ბატონიშვილისა

და ამილახვრის გადასაცემად. რუსებს ორივე ალექსანდრეს „ყიდვა“ ფათალი ხანისგან სულ ერთი ოქროს სათუთუნე და 500 ოქროს „ჩერვონცი“ დაუჯდათ [კიკნაძე, 1997:121].

10 ნოემბერს კომარსკი და ორივე ალექსანდრე ასტრახანს გაემგზავრნენ. მალე ალექსანდრე ამილახვარი ვიბორგის ციხეში ჩასვეს, ხოლო ალექსანდრე ბაქარის მე პოლიციის მკაცრი ზედამხედველობის ქვეშ გააგზავნეს სმოლენსკში და ყოველწლიურ სარჩოდ 1200 მანეთი დაუნიშნეს.

უშედეგოდ ელოდა ალექსანდრე გრუზინსკი იმპერატორის შეწყალებას. პატიმრობაში მყოფი ბატონიშვილი იქვე გარდაიცვალა 1791 წელს [Маркова, 1966:376].

ალექსანდრე ბაქარის ძის ცხოვრება კლასიკური ნიმუშია რუსეთის რეალური პოლიტიკისა კავკასიაში. ბატონიშვილის ფაქტორი კარგად გამოიყენა საიმპერატორო კარმა ერეკლე II-ს წინააღმდეგ და ყველა მნიშვნელოვანი წამოწყება ჩაუშალა, სამაგიეროდ, მნიშვნელოვნად დააჩქარეს ქართლ-კახეთის რუსეთის „მფარველობაში“ შესვლა.

ქართლის მუხრანბატონთა ბაგრატიონების შტოს ბრძოლა ერეკლე-თეიმურაზისაგან ჩამორთმეული ყმების, სოფლებისა და ქონების დასაბრუნებლად, ერეკლე II-ს გარდაცვალების შემდეგაც გაგრძელდა.

როგორც ითქვა, იესეს გადარჩენილი შთამომავლები: ზემოთ ნახსენები ალექსანდრე იესეს ძე (ყოფილი ისაყ ბეგი), მისი ვაჟი - ივანე ალექსანდრეს ძე (ბოროდინოს ბრძოლის გმირის – პეტრე ბაგრატიონის მამა) და სხვები, იძულებულნი გახდნენ რუსეთში გაქცეულიყვნენ და იმპერატორის სამსახურში შესვლით გადაერჩინათ თავი. საქართველოში რუსული ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, ისინი კვლავ შეეცადნენ კუთვნილი ყმებისა და მიწების დაბრუნებას. კერძოდ, პეტრე ბაგრატიონმა საქართველოს მთავარსარდალ ალექსანდრე ტორმასოვს 1811 წლის 28 მაისს განცხადებით მიმართა, რათა სამართლიანობა აღედგინა და ერეკლე II-ს მიერ მისი წინაპრებისათვის ჩამორთმეული სოფლები დაებრუნებინა. საჩივარში მითითებული იყო სოფლები: ხიდისთავი, თელათგორი, გორიჯვარი და წედისი, რომლებიც ერეკლემ „ბეითალმანად“ გამოაცხადა, ნაწილი იულონ, ფარნაოზ და ალექსანდრე ბატონოშვილებს უბოძა საუფლისწულოდ, ნაწილიც ერთგულ აზნაურებს: მეღვინეთხუციშვილებსა და თარხანოვებს გადასცა [ალიმბარაშვილი, 2018:43].

მალე პეტრე ბაგრატიონი ბოროდინოსთან ბრძოლასთან მიღებული ჭრილობით გარდაიცვალა და დავა მისმა უმცროსმა ძმამ - ალექსანდრემ გააგრძელა. მან 1813 წლის 8 დეკემბერს გენერალ-მაიორ ნიკალაი რტიშჩევს მიმართა თხოვნით წართმეული ქონების დაბრუნების თაობაზე. წერილში დაწვრილებით არის აღწერილი ყმათა რაოდენობა, ვინაობა, სოფლები და მიწები, რომლებსაც ალექსანდრე და მისი წინაპრები ფლობდნენ ჩამორთმევამდე.

რტიშჩევს გამოძიება აღმასრულებელი ექსპედიციისათვის დაუვალებია, რომლის მეთაურის - გენერალ-მაიორ სტალის საბოლოო დასკვნაში ნათქვამი იყო, რომ ალექსანდრე და პეტრე ბაგრატიონების უფლების დაკარგვა ხსენებულ ქონებაზე გამოწვეული იყო მათი ბავშობიდანვე რუსეთში გადახვეწით. ამჟამად ქონებას სხვა პირები ფლობენ და მათთვის ჩამორთმევის სამართლებრივი საფუძველი არ არსებობდა [ალიმბარაშვილი, 2018:44-45].

იმპერიის ტახტის წინაშე ერთგულებისა და დამსახურების მიუხედავად, მთელი ეს ხანგრძლივი პროცესი იმით დასრულდა, რომ 1823 წელს თავად ბაგრატიონების თხოვნა კუთვნილი მემკვიდრეობის დასაბრუნებლად რუსულმა ხელისუფლებამ არ დააკმაყოფილა, მათ მხოლოდ 10 კომლი გლეხი და 10 ათასი მანეთი გამოუყვეს ხაზინიდან [ალიმბარაშვილი, 2018:45].

საკითხავია, იყო კი, დაინტერესებული რუსეთის საიმპერატორო კარი ხიდისთავსა და მეზობელ სოფლებზე პეტრე და ალექსანდრე ბაგრატიონების საკუთრების აღდგენით? რა თქმა უნდა - არა. ასეთ შემთხვევაში, ხელისუფლება იძულებული გახდებოდა ქართლის საკმაოდ მდიდარი სოფლები, იქ მაცხოვრებელი მოსახლეობით და მიწებით, რომლებიც უკვე სახაზინო უწყებაში იყო გადასული, იესე მეფის შთამომავალ ბაგრატიონთა კანონიერ მფლობელობაში დაებრუნებინა, რაც მის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ინტერესებში არ შედიოდა.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა

- avaliani, s. (1987), anton pirveli, tb (ავალიანი, ს. (1987) *ანტონ პირველი (ბაგრატიონი)* (ცხოვრება, მოღვაწეობა და ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა), თბ.).
- alimbarashvili i. (2011), *lekianoba agmosavleT saqarTveloshi*, tb, (ალიმბარაშვილი, ი. (2011). *ლეკიანობა აღმოსავლეთ საქართველოში*, თბ.).
- alimbarashvili, i. (2014), *nadir-sahis dagestansi lasqrobis politikur-ekonomikuri sedegebi qartlisatvis*, tb. (ალიმბარაშვილი, ი. (2014). ალიმბარაშვილი იოსებ, ნადირ-შაჰის დადესტანში ლაშქრობათა პოლიტიკურ-ეკონომიკური შედეგები ქართლისათვის, *გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრის შრომათა კრებული # 7*, თბ.)
- alimbarashvili, i. (2018). *ras da ratom edaveboda petre bagrationi erekle II-s*, tb, (ალიმბარაშვილი, ი. (2018) რას და რატომ ედავებოდა პეტრე ბაგრატიონი ერეკლე II-ს, *ჟურნ. „ისტორიანი“*, №12(96)).
- antelava i, (1991), *davitisa da tamaris saxelmwifo*, tb. (ანთელავა, ი. (1991). *დავითისა და თამარის სახელმწიფო*. თბ.)
- baratashvili i. (1983), *cxovreba-anderdzi*, tb, (ბარათაშვილი, 1983) ცხოვრება-ანდერძი, *ქართული პროზა*, წიგნი VII, თბ., 1983.
- berdzenishvili n. (1965), *saqartvelos istoriis sakitxebi*, II, tb, (ბერძენიშვილი, 1965) *საქართველოს ისტორიის საკითხები*, ტ. II, თბ.)

- berdzenishvili n. (1967), *saqartvelos istoriis sakitxebi*, IV, tb, (ბერძენიშვილი, (1967). *საქართველოს ისტორიის საკითხები*, ტ. IV, თბ.).
- berdzenishvili n. (1973), *saqartvelos istoriis sakitxebi*, VI, tb, (ბერძენიშვილი, ნ. (1973). *საქართველოს ისტორიის საკითხები*, ტ. VI, თბ.).
- dolidze i. (1972), *qartuli samartlis dzegebi*, IV, tb., (დოლიძე, ი. (1972). *ქართული სამართლის ძეგლები*, ტ. IV, ის. დოლიძის რედ, თბ.).
- ioseliani a. (1966), *paata batonishvilis setqmulebashi saiatnovas damokidebulebis sakitxisatvis*, tb., (ოსელიანი, ა. (1966). *პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებაში საიათნოვას დამოკიდებულების საკითხისათვის, კრებულში: „კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები“*, თბ.).
- ioseliani a. (1980), *saqartvelos istoriis qtonikebi XVII-XIX ss.*, tb., (ოსელიანი, ა. (1980). *საქართველოს ისტორიის ქრონიკები, XVII-XIX სს. ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევები, შენიშვნები და განმარტებები დაურთო პროფ. ავთ. ოსელიანმა*, თბ.).
- kiknadze v. (1997). *amilaxvari aleqsandre, georgianuli istoria*, tb. (კიკნაძე, ვ. (1997). *ამილახვარი ალექსანდრე, გეორგიანული ისტორია*, გამოსაცემად მოამზადა, შენიშვნები და ბიოგრაფიული ნარკვევი დაურთო ვაჟა კიკნაძემ, თბ.).
- lomouri t. (1941), *bagrat batonishvili, axali motxroba*, tb., (ლომოური, (1941) - ბატონიშვილი ბაგრატ, ახალი მოთხრობა, თამარ ლომოურის გამოცემა, თბ.).
- lomsadze s. (1973), *samtskhe-djavaxethi* (XVIII-XIX ss.), tb., (ლომსაძე, შ. (1973). *სამცხე-ჯავახეთი* (XVIII საუკუნის შუა წლებიდან - XIX საუკუნის შუა წლებამდე), თბ.).
- lortkipanidze i. (1940), *masalebi saqartvelos istoriisatvis (me-18 s.)*, tb. (ლორთქიფანიძე, 1940). *მასალები საქართველოს ისტორიისათვის (მე-18 საუკ.)*, *მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის (მსკი)*, თბ.).
- megreladze d. (1973), *brdzola iranel dampyrobtá winaagmdeg*, tb., (მეგრელაძე, დ. (1973) *ბრძოლა ირანელ დამპყრობთა წინააღმდეგ, წიგნში: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV*, თბ.).
- mikiashvili l. (1989), *oman xerxeulidze, mefoba irakli meorisa*, tb., (მიქიაშვილი, ი. (1989) - ხერხეულიძე ომან, *მეფობა ირაკლი მეორისა. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებელი დაურთო ლელა მიქიაშვილმა*, თბ.).
- cagareishvili e. (1981), *papuna orbeliani, ambavni qartlisani*, tb., (ცაგარეიშვილი, 1981) - ორბელიანი პაპუნა, ამბავნი ქართლისანი, *ტექსტი დაადგინა, შესავალი, ლექსიკონები და საძიებლები დაურთო ელენე ცაგარეიშვილმა*, თბ.).
- paiwadze g. (1973), *qartil-kaxetisa da rusetis urtiertobata ganaxleba 80-iani wlebis dasawyissi 1783 w. xelsekruleba*, tb., (პაიჭაძე, გ. (1973). *ქართლ-კახეთისა და რუსეთის ურთიერთობათა განახლება 80-იანი წლების დასაწყისში 1783 წ. ხელშეკრულება, წიგნში: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV*, თბ.).

- chichinadze z. (1895), saqartvelos sesaxeb evropielta modzgvarta da mogzaurta cnobebi, tf., (ჭიჭინაძე, ზ. (1895). საქართველოს შესახებ ევროპელთა მოძღვართა და მოგზაურთა ცნობები, ვახტანგ მეფის წერილები საფრანგეთის მეფესთან და მეფის ერეკლეს მიწერ-მოწერა ინგლისის წარმომადგენელთან, ტფ.).
- xelnawerta erovnuli centri - ხელნაწერთა, HD-1818 - ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფ. HD, საბ. 1818, 14759.
- djavakhishvili n. (2010), paata batonishvilis setqmuleba, tb., (ჯავახიშვილი, ნ. (2010). პაატა ბატონიშვილის შეთქმულება: ისტორიის უცნობი ფურცლები, „ქართული წყაროთმცოდნეობა“, ტ. XII, თბ.).
- djavakhishvili n. (2011), ufliswul paata vaxtangis dzis setqmulebasi cabmulis qartlel feodalta vinaobis sakitxisatvis, tb., (ჯავახიშვილი, ნ. (2011). უფლისწულ პაატა ვახტანგის ძის შეთქმულებაში ჩაბმულ ქართულ ფეოდალთა ვინაობის საკითხისათვის, გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრის შრომათა კრებული № 1; თბ.).
- djavakhishvili n. (2016), iese mefis stamomavalta brdzola qartlis samefo taxtis dasabruneblad, tb., (ჯავახიშვილი, ნ. (2016). იესე მეფის შთამომავალთა ბრძოლა ქართლის სამეფო ტახტის დასაბრუნებლად (XVIII საუკუნის 30-40-იანი წლები), გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრის შრომათა კრებული № 13; თბ.).
- А.К., 1866 - А.К. Материалы для истории Дагестана (Казикумухские и Кюринские ханы), в кн. *Сборник сведений о Кавказских горах, вып. II*, Тифл., 1866.
- АКАК, 1866 - *Акты Собранные Кавказскою Археографическою Коммисиею*, т. I. Тифл., 1866.
- Бутков, 1869 - Бутков П. Материалы для новой истории Кавказаа с 1722 по 1803 г. ч. I, СПб., 1869.
- Броссе, 1861 - Броссе М. Переписка на иностранных языках Грузинских царей с Российскими государями от 1659 г. по 1770 г. СПб., 1861.
- Маркова, 1966 - О. Маркова, Феодальная реакция на прогрессивную политику единодержавия Грузии (Выступление князя Александра Грузинского 1766-1783 гг.), *კრებულში: კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები, თბ., 1966.*
- Петрушевский, 1934 - Петрушевский И. П. Джаро-белаканские вольные общества в первой трети XIX столетия, Тифл., 1934.